

בינה

בינה

ראינו מדרגה אידיאלית מאוד, במדרגה הזו התורה צריכה להיות לגמרי טבעית, כמו 'שיח'¹. המדרגה הזו שייכת ל'בינה', הרב מסביר את זה בפרק א' של אורות התחיה:

הבינה היותר שלמה ומתוקה של דעת האלהות היא הכרת היחש האלהי אל העולם הכללי ואל כל פרט ופרט מפרטיו, החמריים והרוחניים, כיחש הנשמה, הצד הרוחני המחיה והממלא אור קיום והפרחה, אל הגוף, אל הדבר הנדרש לחיים לאורה ולהפרחה. היחש הזה כשהוא מתמלא בלב ונפש, הוא ממלא אותם אהבה יותר מיראה, ונעימות הגיון ושלוה יותר ממרירות הזדעזעות.²

הבינה היא 'הכרת היחש האלוהי' – היחש של הקב"ה נקרא בינה³. יש 'תארי יחס', האהבה שלו והאהבה שלנו הם לא שני דברים שונים, הם אותו דבר; אמנם האהבה שלו היא בהארה של אין סוף והאהבה שלנו בהארה קטנה, אבל סוף סוף הוא אוהב ואנחנו אוהבים – יש יחס.

הכוונה כאן היא שאפשר ליצור יחס, היחס הוא זה שהופך את המושג האלוקי למושג חי ומלא באדם. בהמשך הפרק הרב אומר שאפשרות זו קיימת דווקא בישראל ולא באומות העולם.

הזוהמה האנושית

הרב מרחיב לגבי המדרגה שהתורה היא חיים וההבדל במדרגה זו בין עם ישראל לאומות עולם, בפרק נד של אורות התחיה:

רק ישראל יכולים הם לקבל אמונת אלהי אמת ד' אחד במלואה וטובה, ואישיותם העצמית עוד תוסיף אומץ עם זה ותרבותם תשגשג ותתגדל בפריחה מצוינת, "בד' יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל". אבל הגויים לא באו עדיין לידי מדה זו, ומה שהוכנסה מאורם של ישראל אמונה אלהית

¹ אורות הקודש ג', עמ' קו. ועיין שיחה 'אלף מיני זמר יב'.

² אורות, אורות התחיה, פרק א.

³ יש את אלהים עצמו, ויש את ההנהגה שלו שמחיה ומאירה את המציאות, ההנהגה הזו נקראת 'בינה'. עם הבינה הקב"ה מעמיק ומגדיל את המציאות – בעיקר בצדדים התבוניים המדעיים.

בסביבותם, שלא בדרך התפתחות הראויה להם לפי טבעם, נלחם הוא באישיותם הפרטית ומלקה את תרבותם, שהיא זרה, חיצונית, נכרית ומגושמת, בעצם תכונתה.

בעם ישראל האלוקות היא החיים עצמם. תופעה שהיא ממשית לחיים, אף פעם לא תבוא כהתרגשות לבד – דבר חי יבוא לידי ביטוי קודם כל בתבונה ובדעת, ורק אחר כך בעולם הרגשי. ממילא בעם ישראל לא קיים המושג 'חוויה דתית'. ואילו אצל הגויים האלוקות תמיד תישאר חוויה דתית.

אמנם יד ד' עשתה זאת, שעל כל פנים תרוכך מעט הקליפה הקשה של הזוהמה האנושית, אבל סוף כל סוף מוכרחת הנכריות לנצח אצלם, והמלכות תהפך למינות שתגעל את הניצוצות של רוח ישראל, הבאים מאור ד', שנמסך ברוחם, ותגבר בזה יותר שנאת ישראל.

הרב אומר שלא צריך להיבהל מהופעת תנועה אנושית לחילוניות. כיוון שבאמת האמונה באל איננה טבעית להם, הם לא מסוגלים לסבול אותה, לכן הם מוכרחים לעזוב את הדת.⁴

ואף על פי שבתחילה יראו על ידי זה הנגעים של עקבתא דמשיחא, וקטני נפש חושבים לחקות את הכפירה המתרחבת אצל הגויים, ומדמים אותה לתרבות אנושית כללית, במקום שאינה כי אם תרבות זרה ונכרית שישראל עומדים כבר למעלה למעלה ממנה.

גם בעם ישראל יש אנשים שנגררים אחרי התרבות הזו, ואחרי הכפירה. הם חושבים שזו בעצם התרבות האנושית. אבל באמת ישראל נמצא כבר הרבה מעבר לכל התפיסות החילוניות האלו.

⁴ שאלה: איפה נמצאת הכפירה של אומות העולם, לכאורה הם נראים מאוד דתיים גם היום? תשובה: אפשר לראות באומות, שאפילו מקומות דתיים מאוד הם בכל זאת חילונים מאוד. אי אפשר להגיד שהמצב דומה למצב הדתות בתקופת ימי הביניים, לדוגמה. אמנם הייתה תקופה שהכפירה התעוררה חזק יותר, היום המצב השתפר והעולם חוזר קצת לצד האמוני, אבל רואים שהדת איננה הנקודה הבלעדית, למרות שיש חזרה לדתיות, לא מחקו את ההומניזם ואת תורת ההכרה. וכך הדמוקרטיה והליברליות, הם נשענים על הכפירה דווקא, מראש הם הפרידו בין דת למדינה. (אצל הערבים המצב קצת שונה, ההיסטוריה לא עידנה אותם והם נותרו מושחתים, הרב אומר שהם חלאת המין האנושי.)

החפץ להיות עומד על העצמיות

עד עכשיו הרב תיאר מה הרגשת הזרות עשתה לאומות העולם וכמה שזו שטות לחקות אותה בחיים הישראליים. עכשיו הוא מתאר מה היא עושה בעם ישראל, זה נראה אותו דבר בדיוק, אבל בצורה שונה:

מכל מקום סוף כל סוף המחשבה הזאת בעצמה של החפץ להיות עומד על העצמיות הנקיה בלא עירוב השפעה היצונית – שהיא מגדלת מעבר מזה את שנאת העמים לישראל ביותר, ומעבר השני את החיקוי הרוחני מצד חלושי חיים מישראל, עד שהאנרכיה המחשבתית מהרסת את כל קושט וקודש – היא בעצמה הכרה זו, שיש לעמוד על הנקודה התוכנית המסגלת להעצמיות, תקרה את ישראל לתשובה, לעשות חיל באלוהים, ולשוב עוד הפעם לגבורה עליונה, "לא בחרבת ירשו ארץ, וזרועם לא הושיעה למו, כך ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם, אתה הוא מלכי אלהים צוה ישועות יעקב, כך צרנו ננגח בשמך נבוס קמינו".

זרות

מהו הרצון הזה לא להתעסק בנוכריות? הכוונה היא שאנשים עומדים על היסוד העצמי שלהם – 'הומניזם' – האדם חוזר להיות במרכז. בתרבות של העולם הדתי, העניין היה להקטין ולאפס את האדם. רואים את זה גם בצורת האדריכלות שלהם, כשאדם היה נכנס לבית, הבית הפך אותו לקטן ואפסי. כאן הרב מתאר איך האדם חוזר להיות במרכז – כמו העולם האלילי, בו יש הרמוניה בין האדם והמציאות, הם דומים אחד לשני ופועלים יחד. אם בתקופה הדתית, האל' הפך את האנושי לכלום. עכשיו האדם חוזר להיות הומני. אפשר לראות את אותה תופעה גם בהתפתחות של תורת ההכרה, גם תורת ההכרה הבינה שלפני שאני דן על דברים רחוקים, אני קודם צריך לדון על האדם.

בעם ישראל קורה דבר דומה, גם בעם ישראל חוזרים לנקודה העצמית והמהותית – לחיים. זה שייך להארה של ה'שיח', הארה שבה כל הדברים נובעים מהטבעיות של האדם. גם ב'דעת אלוהים', הרב אומר שצריך מאוד להיזהר מדברים זרים: "המחשבה המתרוממת מעל השטח הנמוך, היא כבר מבחנת שהנבחר שבעסק חושה ושכלה יהיה העסק בתארי החזיון מצד יחושם לה, ובוזה היא מסירה מעליה את התימהון ואת הערכוביה הבאים לבר זר, כי כבר אין כאן דבר זר באמת, כי אם היא עסוקה בחלקים מחלקי היותה."⁵ העיסוק בדבר שאדם לא

⁵ עקבי הצאן, דעת אלוהים, עמ' .

מבין, שלא מדבר אליו ושלא נוגע בו באופן אישי, הוא אחד הדברים הכי מזיקים לאדם. הדבר הזה נקרא זרות.⁶

הבנה

אז הרב אומר שיש צורך לא להתעסק בדברים חיצוניים, אלא רק בעולם הפנימי שלי. אבל הדבר הזה עלול להראות מאוד קטן, כאילו את הכל אתה מכניס אליך. דומה לשיטה שאת הכל צריך להפוך לעבודת ה'. אמנם זה דומה אבל שונה. דומה, במובן שצריך לחבר את הדברים אלינו; אבל שונה, במובן שהמטרה היא לא להישאר בתוך עצמנו, אלא המטרה היא להתעסק בדברים הגדולים, אבל בצורה שהם יהיו מובנים לנו ולא מבחוץ. האדם הזה לא לוקח את התופעה והופך אותה לעבודת ה', אלא המטרה היא התופעה עצמה, אחר כך אפשר גם להסיק מסקנות לעבודת ה' של האדם. מדובר על הבנה, הבנה היא יצירת יחס לעומק של התופעה. יש הבדל בין 'הבנה' ל'עבודת ה'', בהבנה האדם עסוק באמת עצמה והוא מתגדל ביחד איתה, ואילו 'עבודת ה'' היא בעצם לקחת את הסוגיות הכי גדולות שיש באלוקות ולהפוך אותם למשהו שקשור אליך באופן אישי. העיסוק בעבודת ה' הרבה פעמים מקטין את הדברים; בהבנה התהליך הפוך, ההבנה משאירה את הדבר כמו שהוא, בגדלותו, ובכל זאת יוצרת איתו יחס עמוק. זו משמעות המשפט: 'העומד על עצמיותו הנקיה בלא עירוב השפעה חיצונית'. האדם לא יוצא מעצמו, נכון שהוא הולך לעשות מסע ארוך בשביל להכיר את המציאות, אבל זו לא ידיעה חיצונית אלא הבנה. 'הבנה' שונה מ'ידיעה', ידע הוא זר ובהבנה זה אני.

שנאת העמים

המחשבה שרוצה להבין את הדברים עצמם, מגדלת את שנאת העמים לישראל. למה? בגלל שיש להם נטיה לטבעיות, והטבעיות שלהם מסלקת את המושגים הנצחיים והאלוקיים. אין לטבעיות האנושית עניין בכל הדברים האלו – הם בלתי נסבלים עבורם. לכן קנט אמר שאין יחס לעצם. גם הוא (קנט) מסכים שמבחינה מוסרית יכול להיות שהאדם זקוק ליחס למוחלט, אבל מבחינה רוחנית אין לאדם יחס לדברים האלו, זו רק דת. וכיוון שעם ישראל הוא כביכול הנציג של הדת, מעוררת השנאה אליו.

⁶ הרב מתאר את ה'זרות', בביאורו לגמרא: "איזהו אל זר בגופו של אדם?" (עין איה, שבת, פרק יג, ב)

אפיקורסות

‘החיקוי הרוחני מצד חלושי חיים מישראל’

חלושי החיים הם כאלו שאומרים שיש רק גשם ואין עולמות רוחניים – אפיקורסים. האפיקורסות איננה דבר גדול, היא באה מחולשה וקטנות. כל אדם שיש לו שאר רוח ויש לו עולמות פנימיים, יש לו גם נטיות רוחניות, עוצמות פנימיות. אדם גדול לא הולך להיגרר כמו נחש על הרצפה, בחוסר משמעות וחוסר ערך. ‘קרבת אלוהים’ היא החיים במלא פארם ובמלא גדלותם. אנשים שכל החיים שלהם הם קליפה של חול, הם אנשים חסרי משמעות – אין ערך לחיים כאלו – לכן הם נקראים ‘חלושי החיים’. הכוונה שאין להם את החיים במובן העמוק שלהם. מה הטעם להקטין את החיים? הסיבה היחידה היא בגלל שאדם זה הוא פחדן וחלש אופי, לכן הוא צריך את החיים שלו קרובים, מי שהחיים שלו במילואם, יש להם אין סוף מימדים.

חיים גדולים הם חיים בהם אתה חי את הפנים והמהות של החיים – שיש להם קב"ה בתוכם. אלו חיים של שירה. שירה⁷ היא להכיר מהות איכותית עמוקה, להכיר את הגודל האלוקי, להיות נאמן לו ולחיות את החיים על פיו. חיים כאלו דורשים מהאדם גבורה גדולה, זו הגבורה הכי גדולה, גם לשמור על הגודל וגם לממש אותו.

ההבדל לא נובע ממשוהו שכלי, אלא ממבנה של האישיות של האדם. מבנה האישיות של אומות העולם הוא כזה שבאמת אין לו יחס לדברים אלוקיים נשגבים, החיים שלהם קטנים. לעומת זאת בעם ישראל יש יחס, החיים עשירים ועמוקים מאוד. הדבר הזה דורש מהאדם גודל, פלא, עולם הבא – זו גבורה.

אין כאן ויכוח פילוסופי, ההבדל הוא בחיים ובטבעיות. כמו ההבדל בין משורר, סופר ועיתונאי. יש אדם שתופס רק את הנקודות הקטנטנות של המציאות, יש מי שתופס יותר עמוק, ומי שתופס עוד יותר עמוק. עיתונאי תופס רק את הנקודות הקטנות, סופר יודע לתפוס קצת מעבר לזה, ומשורר יודע לתפוס מעבר גם לזה. אלו הבדלים ביכולות של החיים, מה העומק והמרחב של החיים. לאומות העולם אין את הכישרון הזה, והם גם לא חייבים את זה. אצלם לא לחיות את המדרגה הזו איננו חולשה, אצלנו להצליח לחיות את המדרגה הזו דורש גבורה.

עולם הבא לא מגיע אחרי שאדם מת – כלומר, עכשיו אתה חי בזבל ובעולם הבא תקבל שכר. לא, עולם הבא הוא לחיות את העולם בהארה הפנימית שלו. חיים כאלו דורשים תבונה,

⁷ עולת ראייה א, עמ' ר, 'שירו לו'. (וצריך לגרוס שם: "השירה היא ההבעה השכלית העליונה")

דעת וגבורה מוסרית. הם דורשים מפעל גדול והתמדה, לחשוף את המימדים האלו כל הזמן. הכפירה איננה תוצר של בעיה שיש במציאות, אלא פשוט בעיה של האדם – שהוא קטן.

לאומיות

והכרה זו הבאה בהתפתחות אטית מאד, המתחילה מקנאת עם, חבת ארץ, שפה, תרבות גלמית, דעת התולדה, התלהבות עבודה גשמית ארצית בכח היד המגושמה, מוכרחת היא לעלות עד הראש, ולעורר את, המחשבה וההרגשה היותר מיוחדת לישראל בלב כל האומה, הזקנים והצעירים יחדו, ובלב אחד, במחשבה וחשק אחד "ישובו בני ישראל ובקשו את ד' אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל ד' ואל טובו". כעת באחרית הימים, שכבר החלו להראות את נצניהם, כל החיל אשר נגע אלהים בלבם קרואים ועומדים הם, לעורר המון מחשבות והופעות מהספירות העליונות ממקור ישראל, ולעודד בלא לב ולב ביסודות התחתיות שהתחילה כבר וההרגשה לדפוק בהם בחזקה, והמחשבה והמעשה יפגשו יחדו לבנות עולם מלא, בשם מלא, "ימלוך ד' לעולם, אלהיך ציון לדור ודור, הללויה!"

יוצא כאן דבר מוזר, כל עוד עם ישראל היה קיים באור האלוקי ללא הבנה, הוא היה עסוק בעיקר בהלכה. ואילו ברגע שמופיע האור של הגאולה – אור של יחס פנימי, של הכרה, הבנה, שותפות, אידיאלים אלוקיים – אנחנו רואים אנשים מאוד ארציים (אפשר לקרוא להם חומרניים, אבל יותר מדויק ארציים, שהם קשורים לארץ). לכאורה הייתי מצפה שיופיעו השגות גבוהות, אז למה מופיעה ארציות? הסיבה היא בגלל שהארץ היא הדבר הכי מינימליסטי שיש בעולמות הפנימיים. אמנם העולמות הפנימיים מגיעים עד אין סוף, אבל הם [מוכרחים] להתחיל מהתחלה, ללא דילוג שלבים – כמו אדם שנולד. אדם שנולד מתחיל מהדברים הפשוטים. כשמופיע העולם הפנימי, הוא דורש מהאדם פנימיות ועצמיות. זהו תהליך שמתחיל מהתחלה, מהיסודות הפשוטים והנמוכים.

אפשר להמשיל את זה להבדל בין החמור לסוס. הסוס הולך על הרגלים האחוריות, לכן הוא רץ, ואילו החמור הולך על הרגלים הקדמיות, לכן הוא הולך לאט. הרגליים האחוריות הם הסגולה, היא תהליך שנבנה ללא הבנה (בדומה לאינסטינקטים ויצרים). תהליך כזה מופיע בבת אחת, בדומה לריצה. תהליך של רגליים קדמיות בנוי על הבנה (הרגליים הקדמיות יותר קרובות לשכל), לכן הכל איטי ומתון מאוד וממילא גם מתחיל ממקומות נמוכים ורדודים. יוצא שדווקא השגה פנימית שהיא הופעת הנסתר – אם היא באה עם הבנה – יוצרת בני אדם מאוד טבעיים, עם עולם פנימי מאוד עשיר. והעולם הטבעי והפנימי הזה הולך לאט, בגלל

שלכל רגע יש את הנקודה העצמית שלו.

אחד הדברים שמאפיינים את מדינת ישראל, שתמיד השאלה היא 'מי?', אף פעם לא 'מה?'. השאלה 'מה?', היא שאלה של תהליכים אובייקטיביים, 'מה צריך לעשות' או 'מה קורה פה'; ואילו כשאור פנימי שואל, הוא שואל 'מי?' הכוונה 'מי יוצר את התהליכים', 'מי מפעיל את הכל'. הנקודה היא שכששואלים 'מי?', השאלה היא על אישיות מסוימת, מהי התכונה הפנימית שנוכחת או שחסרה כאן. 'מי עשה את זה', ולא 'מה נעשה פה', הכל בא משיח פנימי שמחפש את העצמיות והמהות הפנימית של הדברים. ממילא הכל בא בצורה מאוד איטית, וגם מתחיל מנקודות מאוד פשוטות.

הבנה היא לא כמו ידיעה, אפשר לדעת המון מושגים, אבל ברגע שאדם מתחיל להבין, הוא צריך להתחיל להבין מהתחלה. התחלה היא לאו דווקא מא' ב', התחלה היא ההבנות הפשוטות והבסיסיות. 'עם' הוא אחד ההבנות הבסיסיות של האדם, הכוונה שיש משך היסטורי. ההבנה הזו היא מעין שוביניזם – אדם שם לב שיש לו עצמיות, ושיש לאומה שלו עצמיות. אחרי זה באה 'חבת ארץ' – יש עניין למולדת. 'שפה', 'תרבות גולמית', 'ידיעת התולדה' (הסטוריה), וכן הלאה. וההכרה הזו, שמתחילה מקנאת עם, 'מוכרחת היא לעלות עד ראש' – בסופו של דבר גם המהויות הפנימיות יתגלו.

'זקנים וצעירים יחדיו', מה משמעות הביטוי הזה? האם זקנים זה הישג הישן וצעירים זה הישג החדש? אפשר להגיד אחרת. הצעירים באים מצד הטבע והזקנים מצד העמל; זקנים הם כל ההיסטוריה הישראלית וצעירים הם העליה הראשונה והשניה, כל ההתחדשות של הטבע הישראלי.

שאלה: איפה כל זה היום? איפה 'קנאת עם', 'חבת ארץ'? לכאורה כל הדברים האלו לא נמצאים היום?

תשובה: קודם כל, אני לא יודע אם זה נכון, כבר כמה שנים הימין שולט ובאופן כללי הוא קשור לכל הרשימה הזו. אבל עיקר התשובה היא שבאמת היום התהליך הוא קצת אחר. הרב כותב⁸ שיש שני צדדים שעם ישראל צריך לבנות, מלכות ותפארת. התנועה הציונית בנתה את המלכות; אבל היום (מאז מלחמת ששת הימים) אנחנו נמצאים בייסורים של התפארת. העובדה שלישאל היום לא מובן מאליו שהוא ציוני איננה בגלל שיש לו משהו נגד הציונות, אלא שיש לו צורך להבין דברים. התהליך של התפארת הוא תהליך של דעת ושל

⁸ אורות, אורות התחיה, לב.

התבוננות, ממילא יש נפילות ונסיגות, אבל יש גם התקדמויות. אי אפשר לבנות את הציונות היום על כצלסון וטבנקין, הם חבר'ה טובים, אבל הם לא מבינים את הסוגיות של היום, לא של היחס לערבים וודאי שלא את הסוגיות הרוחניות שיש היום.

כעת באחרית הימים, שכבר החלו להראות את נצניהם, כל החיל אשר נגע אלהים בלבם קרואים ועומדים הם, לעורר המון מחשבות והופעות מהספירות העליונות ממקור ישראל, ולעדור בלא לב ולב ביסודות התחתיות שהתחילה כבר וההרגשה לדפוק בהם בחזקה, והמחשבה והמעשה יפגשו יחדו לבנות עולם מלא, בשם מלא, "ימלוך ד' לעולם, אלהיך ציון לדור ודור, הללויה!"